

รูปแบบการค้าของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19 Luangprabang's trading pattern in 19th century

คิวิริน เลิศภูษิต¹

บทคัดย่อ

เมืองหลวงพระบางนอกจากจะมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางการเมืองของอาณาจักรล้านช้างแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางทางการค้าของภาคพื้นทวีปที่สำคัญในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 มีการทำการค้ากับรัฐจารีตข้างเคียง คือ อโยธยาและกัมพูชา หลวงพระบางอาศัยสินค้าของป่าจากการค้าภายในระหว่างกลุ่มลาวลุ่ม-ลาวเทิง และนำสินค้าของป่าส่งขายต่อไปยังรัฐการค้าอื่นๆ ต่อมาช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นช่วงต่อระหว่างรัฐจารีตกับรัฐชาติ ลัทธิการค้าอาณานิคมค่อยๆ ขยายตัวเข้ามา เกิดความต้องการสินค้าและเส้นทางการค้าใหม่ อาทิ การเกิดเมืองมะละแหม่ง แม้ว่าเส้นทางการค้าและเมืองศูนย์กลางการค้าจะเปลี่ยนแปลงตามบริบท แต่หลวงพระบางก็ยังคงอาศัยรูปแบบการค้าที่เป็นฐานรากสำคัญ คือ การแลกเปลี่ยนระหว่างลาวลุ่ม-ลาวเทิง และส่งผ่านสินค้าผ่านพ่อค้าวัวต่าง ทั้งในเส้นทางระยะยาว ได้แก่ หลวงพระบาง-อุตรดิตถ์-กรุงเทพฯ หลวงพระบาง-น่าน-ตาก-มะละแหม่ง หลวงพระบาง-เชียงใหม่-กรุงเทพฯ และหลวงพระบาง-หนองคาย-พนมเปญ หรือเส้นทางระยะสั้น ได้แก่ หลวงพระบาง-ท่าอิฐ หลวงพระบาง-เชียงใหม่ เป็นต้น รูปแบบการค้า

1 อาจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อาจไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางการค้าเหมือนดังในยุคการค้า (คริสต์ศตวรรษที่ 15-17) แต่ได้กลายสภาพไปเป็นรัฐกึ่งเมืองท่าตามบริบทการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในภาคพื้นทวีป ก่อนที่จะถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอาณานิคมโดยฝรั่งเศสในที่สุด

คำสำคัญ – หลวงพระบาง การค้า คริสต์ศตวรรษ 19

In the 16th-17th century, Luangprabang was not just the political center of Lanxang Kingdom but also the center of this region's trading activities. In that era, Luangprabang's main products were wild products from domestic trade between Laolum, those who live on the river basin and lowland, and Laoteng, whose community is on highland. Nevertheless, the arrival of colonial states had made a major change and shifted this region from trading era to colonial era. In this context, many cities were depreciated as the geopolitics had changed. For instance, Luangprabang, which was previously an important trading hub, turned to be a semi-trading port that connected trade route with new trading hub such as Mawlamyine and Bangkok. Notwithstanding, Luangprabang's domestic trading pattern was still the same that was the exchanging activities among Lao's tribes and transporting through pack-ox merchants. The main trade routes were explained into 2 types: long-route and short-route. For example, Luangprabang-Utaradit-Bangkok, Luangprabang-Nan-Phrae-Sukothai-Mawlamyine, Luangprabang-Chiangsaen-Chiangrung and Luangprabang-Nongkai-Phnom Penh. This trading pattern was continuing till the formal occupation by France.

Key words : Luangprabang Trade 19th Century

อาณาจักรล้านช้างซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง เคยเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจการค้าในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 หลวงพระบางเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าภาคพื้นและเป็นจุดเชื่อมต่อสินค้าไปยังท่าเรือทางใต้ คือ อยุธยาและกัมพูชา ความเฟื่องฟูของเมืองหลวงพระบางจึงแผ่ขยายออกไปยังพื้นที่รอบด้าน แต่เมื่อบริบทการค้าในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงไป หลวงพระบางก็ได้รับผลกระทบจากสภาวะดังกล่าวด้วย กล่าวคือ คือ การค้าระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับยุโรปขบเซาหลง ประกอบกับความขัดแย้งภายในอาณาจักรล้านช้างที่แยกตัวออกมาเป็น 3 อาณาจักร ก่อนจะตกเป็นหัวเมืองขึ้นของสยามใน ค.ศ.1779

ความเสื่อมถอยของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้เกิดคำถามขึ้นมาว่า ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองหลวงพระบางกับเมืองรอบข้างมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหรือไม่ รูปแบบและเครือข่ายการค้าที่เคยดำรงอยู่ถูกกระทบจากความอ่อนแอทางการเมืองมากน้อยเพียงใด และนอกจากปัจจัยการเมืองภายในของหลวงพระบางแล้ว มีปัจจัยอื่นใดอีกบ้างที่ส่งผลต่อเครือข่ายการค้าของหลวงพระบางในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 19

ศักยภาพการค้าของหลวงพระบาง

หลวงพระบางมีความสำคัญต่อการค้าในภูมิภาคและรัฐข้างเคียงตั้งแต่สมัยการค้ายุคโบราณ เป็นศูนย์รวมและกระจายสินค้านานาชนิดไปยังท้องถิ่นต่างๆ โดยมีพ่อค้าเป็นเครือข่ายสำคัญ หลวงพระบางมีความได้เปรียบที่สำคัญคือ ภูมิศาสตร์ของหลวงพระบางที่อยู่ในจุดเชื่อมโยงการคมนาคมในภูมิภาคและรัฐรอบนอก นอกจากนี้ หลวงพระบางยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งสินค้าของป่าและพืชพันธุ์หายากซึ่งเป็นสินค้าที่ตลาดต้องการ หลวงพระบางเป็นจุดเชื่อมต่อเวียงจันทน์ทางทิศใต้ ทิศตะวันตกติดกับเมืองน่านซึ่งเป็นเมืองการค้าสำคัญของ

สยาม ทิศตะวันตกเฉียงเหนือถึงตะวันออกเฉียงเหนือติดกับรัฐฉานและเชียงตุงซึ่งเป็นเมืองที่ส่งบรรณาการให้พม่าและจีน ทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดกับสิบสองปันนา และทิศตะวันออกเฉียงเหนือถึงตะวันออกเฉียงใต้ติดกับเวียดนาม (Tonkin) (Louis de Carne, 1995)

หลวงพระบางเป็นเมืองที่ล้อมรอบด้วยภูเขาโดยมีแม่น้ำสายสำคัญ 2 สายคือแม่น้ำคานที่ไหลมาจากภูเขามาบรรจบกับแม่น้ำโขงที่เมืองหลวงพระบาง แม่น้ำอูและน้ำเซียงก็ไหลลงแม่น้ำโขงที่เมืองหลวงพระบางเช่นกัน แม่น้ำอูถูกใช้เป็นเส้นทางติดต่อกับจีนยูนนานและเวียดนาม ขณะที่แม่น้ำโขงก็เชื่อมโยงหลวงพระบางกับเมืองสำคัญหลายเมือง ตั้งแต่เชียงแสน เชียงของถึงปากลาย บ่อเต็น เชียงคานและเวียงจันทน์ ภูมิศาสตร์ของแม่น้ำเหล่านี้ทำให้เมืองหลวงพระบางกลายเป็นเมืองศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำในภูมิภาคแถบนี้

ด้วยภูมิศาสตร์ที่ล้อมรอบด้วยภูเขาและแม่น้ำทำให้หลวงพระบางมีผลผลิตซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกอาณาจักร คือ ของป่า ซึ่งเป็นสินค้าที่มาจากการค้าขายภายในผ่านตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างชาวลาวลุ่มกับลาวเทิงที่มาจากเมืองรอบนอก อาทิ เชียงขวาง ซำเหนือและหลวงน้ำทา กลุ่มลาวเทิงเหล่านี้เดินทางลงมาจากพื้นที่สูงเพื่อมาค้าขายผ่านเส้นทางทางบก หลวงพระบางจึงกลายเป็นศูนย์กลางการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างพ่อค้าทางไกล และเป็นแหล่งรับซื้อสินค้าที่นำเข้ามาจากดินแดนอื่นๆ เพื่อกระจายไปยังเมืองและหมู่บ้านในอาณาจักรหลวงพระบาง ที่มาของสินค้าสำคัญของหลวงพระบาง ได้แก่ เมืองพวนหรือเชียงขวาง² เป็นเมืองเชื่อมโยงระหว่างภาคเหนือของเวียดนามกับลุ่มน้ำโขงตอนกลางและเป็นแหล่งผลิตโลหะประเภททอง ทองแดงและเหล็ก นอกจากนี้ยังมีของป่าสำคัญ ได้แก่ กฤษณา งาช้าง และนอแรด เมืองลา (ปัจจุบันอยู่ตอนเหนือของแขวงอุดมไซ) เป็นแหล่งผลิตเกลือโดยใช้แนวหินตามแม่น้ำเป็นลาน

2 เชียงขวางหรือเมืองพวนเดิมเป็นหัวเมืองขึ้นของเวียงจันทน์ ต่อมาภายหลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ใน ค.ศ.1827 ทางกรุงเทพฯได้ทำลายเมืองเวียงจันทน์ลงและยกเมืองพวนให้อยู่ภายใต้การดูแลของหลวงพระบางแทน

เกลือ สามารถทำเกลือได้เฉพาะช่วงฤดูแล้งเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีบันทึกว่าเมืองลาส่งเกลือจำนวน 300 ปอนด์ให้แก่หลวงพระบางทุกปีเพื่อเป็นค่าภาษีในการใช้แนวหินริมแม่น้ำ (James McCarthy, 1994: 166) เมืองไซ (ปัจจุบันคือเมืองหลวงของแขวงอุดมไซ) มีการผลิตและส่งออกข้าวเปลือก เกลือ ตะกั่วและเหล็กเป็นสินค้าสำคัญ เป็นต้น

นอกจากแหล่งผลิตสินค้าสำคัญต่างๆ หลวงพระบางยังเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ดังมีตำนานกล่าวถึงความมั่งคั่งของหลวงพระบางว่า “บ้านเมืองชาว (เชียงทอง) ล้วนช้าง อันนี้เป็นหนักเป็นใหญ่ตาย เงินค่าเหล็กทอง ทั้งต้นไม้และใบมีรสหอม แก้วเจ็ดประการก็มีในพื้นแผ่นดินนั้นหันแลเจ้าภูษาดังนั้น แถนฟ้าคั่นกล่าวว่าผู้ใดบุญน้อยลงไปเป็นเจ้าแผ่นดินเมืองนั้นบ่ได้แล” (สิลา วีระวงศ์, ตำนานขุนบรมราชาธิราช, 1994) นอกจากนี้ยังมีเอกสารจีนบางฉบับสนับสนุนข้อมูลดังกล่าว เช่น Yi-yu-zhi (บันทึกเรื่องต่างประเทศ เรียบเรียงในคริสต์ศตวรรษที่ 14) กล่าวว่าในหลวงพระบางมีแรด ช้าง ทอง และเงินเป็นจำนวนมาก (โยชิยุกิ มาซุฮาร่า, 2545)

นอกจากทรัพยากรธรรมชาติ หลวงพระบางยังมีภาคการผลิตที่สำคัญในช่วงศตวรรษที่ 19 ได้แก่ การเกษตร การจับปลา-ล่าสัตว์ การหาของป่าและหัตถกรรม เป็นต้น ด้านการเกษตรนั้นหลวงพระบางมีพื้นที่ราบสำหรับทำเกษตรเพียง 4-5 ไมล์ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการ ชาวลาวลุ่มจึงซื้อข้าวไร่จากชาวข่าพินและชาวเขาเผ่าต่างๆ ในด้านการทำประมง ปลาที่พบมากและเป็นที่ยนิยของชาวบ้านคือปลาเริ่มและปลาบึกที่นำหนังไปรมควันและตากแห้ง ขณะที่ไข่ปลาบึกจะถูกส่งไปเมืองต่างๆและนำไปทำเครื่องปรุงรส นอกจากนี้ยังมีสินค้าของป่าที่มีราคา คือ แรด ช้างป่า เสือดาว นกยูง น้ำมันยางที่นำมาชันเรือ น้ำมัน กายาน ขี้ผึ้ง ครั่ง สีเสียด กระวาน อบเชย ผลเร่ว ไม้มะเกลือ คราม ตัวนิ่มและเขากวางที่นิยมนำไปทำยาจีน สันนิษฐานว่าชาวเขาและขมุนาลงมาขายโดยใช้เส้นทางแม่น้ำคาน ก่อนที่สินค้าเหล่านี้จะถูกส่งผ่านไปยังประเทศแถบยุโรป (อ้างอิง H.Warinton Smyth ในยรรยง จิระนคร, 2544: 145) การเลี้ยงสัตว์ก็เป็นอีกอาชีพที่สำคัญ

โดยเฉพาะการเลี้ยงควายที่มักจะส่งไปขายยังภาคเหนือของสยาม มีการบันทึกว่า ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ควายจากหลวงพระบางได้ถูกส่งเข้ามาจำหน่ายใน เชียงใหม่ปีละประมาณ 5,000-6,000 ตัว (อ้างถึง Holt S.hallet ในซูสิทธิ ชูชาติ, 2524)

การค้าภายในของหลวงพระบาง

สินค้าและผลิตผลส่วนใหญ่ของหลวงพระบางถูกส่งมาจากเมืองรอบนอก โดยเฉพาะในพื้นที่สูงที่ห่างไกลจากชุมชนเมืองซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวลาวเทิงหรือ ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ อาทิ เผ่าขมุ คนเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของวงจรการค้า โดยเป็นผู้เก็บของป่า แล้วนำมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าบางประเภทในเมือง เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าไหม เกลือและเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นผลิตผลของชาวลาวลุ่มหรือ ชาวบ้านในที่ราบ โดยเป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนผ่านพ่อค้า รูปแบบการค้าดังกล่าว ดำรงอยู่มาเนิ่นนานแล้วแต่มีความสำคัญมากขึ้นเมื่อหลวงพระบางมีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น เมื่อความต้องการสินค้าของป่าจากตลาดภายนอก ขยายตัว การค้าระหว่างลาวเทิงกับลาวลุ่มก็ขยายตัวมากขึ้นตามไปด้วย

ตัวอย่างของการค้าระหว่างแหล่งผลิตสินค้ากับแหล่งรวบรวมสินค้า ซึ่ง P.Neis แพทย์ชาวฝรั่งเศสที่เดินทางในทศวรรษ 1880 จากหลวงพระบางทวนน้ำ อูขึ้นไป ได้บันทึกการค้าระหว่างลาวลุ่มกับลาวเทิงในเขตเมืองงอยและเมืองใกล้เคียง ดังนี้ “พวกลาวจากเมืองงอย เมืองขึ้นและหลวงพระบางได้จัดตั้งตลาดค้าบนสันดอนริมแม่น้ำในฤดูแล้ง พวกเขานำผ้า เครื่องโลหะ เครื่องเงิน เหล้าที่ทำจากข้าว โดยใช้ไม้ไผ่มาทำแพขนาดใหญ่เพื่อรอพวกข้า (ลาวเทิง) นำข้าว ฝ้าย ไหม ใบยาสูบ เปลือกไม้และครั้งมาแลกเปลี่ยน เรานับแพได้สิบแพ แต่ละแพมีถึงสินค้าสามถึงสี่ใบ (อ้างถึง Neis, 1997 ในโยชิยุกิ มาซูฮารา, 2545: 115)

พัฒนาการทางการค้าก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19

“ยุคการค้า”³ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 ซึ่งการค้าขายตัวอย่างรวดเร็วจากการเข้ามาในตลาดเอเชียของโปรตุเกสและ สเปน และการพัฒนาการเดินเรือของจีนทำให้รัฐเมืองท่าทางใต้เกิดขึ้นใหม่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ อยุธยาและกัมพูชา เมืองท่าเหล่านี้ต้องการสินค้าจากภาคพื้นทวีปเพื่อป้อนให้กับตลาดยุโรป ขณะที่ญี่ปุ่นก็เริ่มขยายการค้าเข้ามาบริเวณนี้เช่นกัน ส่งผลให้การค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความหลากหลาย ยุโรปต้องการเครื่องเทศ ของป่าขณะที่จีนและญี่ปุ่นต้องการไหมดิบ ผ้าไหม หนังกวาง เป็นต้น

ในช่วงเวลาดังกล่าว ล้านช้างซึ่งเป็นแหล่งผลิตสินค้าสำคัญที่เป็นที่ต้องการของตลาดก็ได้ขยายเครือข่ายทางเศรษฐกิจออกไปสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้เรื่อยๆ จนถึงเมืองนครพนม กระทั่งเมื่อย้ายศูนย์กลางจากหลวงพระบางไปอยู่เวียงจันทน์-เวียงคุก ก็ทำให้ล้านช้างติดต่อกับภูมิภาคใกล้เคียงได้สะดวกมากขึ้น ได้แก่ ยูนนาน เมืองปากลาย เมืองด่านซ้ายและเมืองหนองหานน้อยซึ่งเป็นเส้นทางติดต่อกับอยุธยา เมืองนครพนมซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมกัมพูชา และในช่วงเวลาดังกล่าวล้านช้างก็ค่อยๆ เปลี่ยนบทบาทของตนจาก “รัฐการค้าภาคพื้นทวีป” ไปเป็น “รัฐกึ่งเมืองท่า” (โยชิยุกิ มาซูฮารา, 2545)

รูปแบบการเชื่อมโยงการค้าในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น เมื่อนำสินค้ามารวบรวมไว้แล้ว ต้องอาศัยพ่อค้าในการขนส่งสินค้าดังกล่าวไปยังแหล่งเชื่อมโยงการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อยุธยาและกัมพูชา เพื่อส่งสินค้าไปยังประเทศแถบยุโรป ปัจจัยสำคัญที่ล้านช้างติดต่อกับอยุธยาในฐานะเมืองท่า คือ เหตุผลทางการเมืองที่ความสัมพันธ์ระหว่างสองรัฐเป็นไปในทิศทางที่ดี พบว่ามีหลายครั้งที่สองอาณาจักรร่วมกันขับไล่พม่า อาทิ ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชของล้านช้างได้ร่วมมือกับอยุธยาในการปราบปรามเมืองพิษณุโลกที่มี

3 Anthony Reid กล่าวถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 ว่าเป็นยุคการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นช่วงที่การค้าขยายตัวอย่างรวดเร็ว Anthony Reid, An' Age of Commerce in South-east Asian History

สายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพม่า นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเรื่องการคมนาคมขนส่งที่ใช้เส้นทางหลวงพระบาง-ปากลาย-พิซญ์โลก-อยุธยา, หลวงพระบางและเวียงจันทน์-เชียงคาน-ด่านซ้าย-เพชรบูรณ์-อยุธยา และเวียงจันทน์-หนองหาน-โคราช-อยุธยา ขณะที่รัฐเมืองทำอีกแห่งอย่างกัมพูชาซึ่งล้านช้างสามารถส่งมาทางแม่น้ำโขงนั้น ได้ลดปริมาณการค้าลงตั้งแต่ครั้งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 17 เนื่องจากทางออกสู่ทะเลของกัมพูชาถูกเวียดนามและจีนอพยพเข้ามาและตั้งเมืองไซ่ง่อนเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ เป็นผลให้พมเปญกลายเป็นเขตล้าหลังที่ไม่สามารถรองรับการค้าขายได้อีกต่อไป

แม้ว่า ล้านช้างจะย้ายศูนย์กลางมาแล้ว แต่หลวงพระบางก็ยังคงความสำคัญภายใต้สภาวะทางเศรษฐกิจที่เฟื่องฟู แต่หลังศตวรรษที่ 17 ยุคการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มเสื่อมลงเพราะการลดปริมาณการค้ากับยุโรปซึ่งประสบปัญหาเศรษฐกิจซบเซา สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อหลวงพระบางเป็นอย่างมาก เนื่องจากสินค้าจากหลวงพระบางคือทอง กายานและครั้งที่อาศัยตลาดอินเดียและยุโรปเป็นสิ่งสำคัญ อีกปัจจัยคือล้านช้างไม่มีทางออกทะเลแต่ต้องอาศัยรัฐข้างเคียง ดังนั้นล้านช้างจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับอยุธยาและกัมพูชา อย่างไรก็ตามต่อมาอาณาจักรในล้านช้างเกิดความแตกแยก ประกอบกับความเสื่อมถอยของการค้าระหว่างรัฐ ทำให้เวียงจันทน์หมดความสำคัญในฐานะศูนย์กลางการค้า ขณะเดียวกันหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ก็อาศัยรัฐข้างเคียงอื่นๆในการเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าไปยังพื้นที่ต่างๆ เมื่ออาณาจักรต่างๆพึ่งพาศูนย์กลางอย่างเวียงจันทน์น้อยลงและเมื่อสบโอกาสจึงทำการแข็งเมืองและแยกออกมาตั้งอาณาจักรของตนเป็นอาณาจักรล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง

การค้าในศตวรรษที่ 19

คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในเขตภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นช่วงต่อระหว่างรัฐจารีตกับรัฐชาติแนวใหม่ที่เกิดจากการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของประเทศตะวันตก คือ การล่าอาณานิคม ซึ่ง

การเข้ามาของชาติตะวันตกในยุคนี้ไม่ได้ต้องการเข้ามาซื้อสินค้าเหมือนช่วงยุคการค้า แต่เป็นความต้องการระบายสินค้าอุตสาหกรรมจากการปฏิรูปอุตสาหกรรมซึ่งไม่ได้ทำให้การค้าเฟื่องฟูขึ้นมาเหมือนในอดีต

การเข้ามาของชาติตะวันตกครั้งนี้ทำให้เกิดศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ คือ เมืองมะละแหม่งที่เกิดจากการทำสนธิสัญญาค้าขายกับพม่าในปี ค.ศ.1826 (อ้างถึง หม่อง ทิน อ่อง ในเพชร สุมิตร, กรุงเทพฯ, 2519) เมืองมะละแหม่งกลายเป็นแหล่งกระจายสินค้าอุตสาหกรรมของอังกฤษไปยังที่ต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง อุตรดิตถ์ และหลวงพระบาง ทำให้เส้นทางการค้ากับสิบสองปันนาค่อยๆลดความสำคัญลง แต่ภายหลังเมื่ออังกฤษทำสนธิสัญญาเบาริงกับกรุงเทพฯก็ทำให้กรุงเทพฯกลายเป็นแหล่งกระจายสินค้าจากอังกฤษแทนมะละแหม่ง

ในช่วงปลายศตวรรษ การล่าอาณานิคมทำให้แนวคิดเรื่องรัฐชาติและเรื่องพรมแดนเข้ามาแทนที่รูปแบบการค้าระหว่างรัฐจารีตสูญสลายไป การค้าขายระหว่างกันลดน้อยลงเพราะสินค้าส่วนใหญ่ถูกส่งไปขายยังประเทศแม่ของตนมากกว่าการค้ากับท้องถิ่นข้างเคียง หลวงพระบางก็ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมดังกล่าวด้วยเช่นกัน

รูปแบบการค้าของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19

กลไกการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างลาวลุ่ม-ลาวเทิงยังคงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจการค้าของหลวงพระบางกับอาณาจักรรัฐต่างๆยังคงดำเนินต่อไป สินค้าแลกเปลี่ยนคือ ของป่ากับสินค้าอุปโภคบริโภคจากโรงงานอุตสาหกรรม ได้แก่ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้า ด้าย น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ เครื่องใช้โลหะ เช่น มีด หม้อ เข็มเย็บผ้า เป็นต้น เส้นทางการค้าที่สำคัญของหลวงพระบางแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือเส้นทางระยะยาวกับเส้นทางระยะสั้น

เส้นทางระยะยาว ได้แก่ หลวงพระบาง-กรุงเทพฯ โดยล่องแม่น้ำโขงมาที่ปากลาย ใช้ช้างต่อมาถึงอุตรดิตถ์ เดินทางโดยเรือต่อตามแม่น้ำน่านผ่านพิซญ์โลก ปากน้ำโพ ชัยนาท อ่างทอง อยุธยาและกรุงเทพฯ รวมระยะเวลาเดินทาง 26 วัน

(สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2541: 166) สินค้าจากหลวงพระบางคือยาง กายาน กระจกวน และครั้ง ขณะที่สินค้าจากกรุงเทพคือ ผ้าพิมพ์ น้ำมันก๊าดและชา เส้นทางหลวงพระบาง-มะละแหม่ง ล่องเรือแม่น้ำโขงลงมาถึงเชียงคำ-น่าน-แพร่-อุดรดิตถ์ จากนั้นเดินทางต่อไปยังพิษณุโลก-สุโขทัย-ตากและมะละแหม่ง ซึ่งพ่อค้าที่ใช้เส้นทางนี้มักเป็นพ่อค้าพม่า พ่อค้าเงี้ยวหรือไทยใหญ่และจีนฮ่อ เส้นทางหลวงพระบาง-เชียงรุ้ง ใช้แม่น้ำโขงล่องขึ้นจากเชียงทอง-เชียงของ-เชียงแสน-เชียงลับและเชียงรุ้ง (อ้างถึง U.K., Trade Report for the year 1886, F.O.69/117 ในยรรยง จิระนคร, 2544: 141) และเส้นทางหลวงพระบาง-พนมเปญ ใช้แม่น้ำโขงเป็นหลักลงไปยังเชียงคาน-หนองคาย-เขมราฐ-จำปาศักดิ์-เชียงแตง-พนมเปญ ใช้เวลาทั้งสิ้น 42 วันและยังเป็นเส้นทางที่มีปัญหาเกาะแก่ง น้ำเชี่ยวกราก (อ้างถึง อาร์เชอร์ ดับบลิว.เจ. ในสุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2543: หน้า 167) ส่วนเส้นทางระยะสั้นได้แก่ หลวงพระบาง-น่าน-ท่าอิฐ (อุดรดิตถ์) เส้นทางหลวงพระบาง-เชียงแสน-เชียงใหม่ เส้นทางหลวงพระบาง-น่าน-แพร่-ลำปาง-ลำพูน-เชียงใหม่ เส้นทางหลวงพระบาง-เมืองลา โดยใช้แม่น้ำอุเป็นเส้นทางผ่าน และเส้นทางหลวงพระบาง-ขุนหมิงผ่านเดียนเบียนฟู

คู่ค้าที่สำคัญของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19

กรุงเทพฯ เป็นเมืองท่าสำคัญของภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาริงในปี ค.ศ.1855 ที่กรุงเทพกลายเป็นแหล่งกระจายสินค้าไปยังเมืองต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปางและหลวงพระบาง สินค้าที่ส่งไปยังหลวงพระบาง ได้แก่ ผ้าสีต่างๆ ผ้าถุง ด้ายเย็บผ้า น้ำมันก๊าดและชาจีน ขณะที่สินค้าของป่าเป็นสินค้าสำคัญที่ส่งมายังกรุงเทพเพื่อส่งต่อไปยังตะวันตก (อ้างถึง อาร์เชอร์ ดับบลิว.เจ. ในสุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2543: หน้า 153-154) การค้ากับกรุงเทพนั้นมีทั้งการค้าทางตรงคือเดินทางค้าขายโดยตรง กับการค้าทางอ้อม คือการค้าผ่านเมืองศูนย์กลางต่างๆของกรุงเทพ เช่น เชียงใหม่ อุดรดิตถ์และน่าน ซึ่งการค้าทางอ้อมโดยผ่านเมืองศูนย์กลางดังกล่าวทำให้พ่อค้าท้องถิ่นสะดวกสบายมากขึ้น

มะละแหม่ง เป็นเมืองท่าที่สำคัญหลังจากอังกฤษทำสัญญาค้าขายกับพม่าในปี ค.ศ.1826 มะละแหม่งกลายเป็นศูนย์กลางสินค้าสำเร็จรูปของอังกฤษ ได้แก่ ผ้าขนสัตว์ สีย้อมผ้า ดินทอง กระจก เข็มและทึบหมาก (อ้างถึง U.K., Trade Report for the year 1886, F.O.69/117 ในยรรยง จิระนคร, 2544: 148) ช่วงเวลาดังกล่าวพ่อค้าจากจีนฮ่อ พ่อค้าเงี้ยวต่างเดินทางมาค้าขายที่มะละแหม่งทั้งสิ้น กระทั่งกรุงเทพขยายตัวขึ้นมาในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ทำให้การค้าที่มะละแหม่งเริ่มซบเซาลง ทั้งนี้กรุงเทพยังได้เปรียบในเรื่องเส้นทางทางการค้าทางเรือประกอบกับเส้นทางขนส่งไม้สักก็เปลี่ยนไป คือ จากเชียงใหม่มาทางแม่น้ำปิงแล้วลงแม่น้ำเจ้าพระยาส่งมาที่ท่าเรือกรุงเทพฯ ทำให้ช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 19 การค้ากับกรุงเทพจึงมีความสำคัญมากกว่าเมืองมะละแหม่งมาก (สมมะโน ฌ เชียงใหม่, 2538: 77-78)

ยูนนาน การค้าระหว่างสิบสองปันนากับหลวงพระบางมีเส้นทางสำคัญคือผ่านแม่น้ำโขง กับเส้นทางทางบกผ่านเมืองลาที่มีบ่อเกลือขนาดใหญ่ สินค้าสำคัญในเส้นทางนี้คือ เกลือ ใบชาจากเมืองฮาย ผืนจากเมืองอิงฮัวซึ่งเป็นสินค้าที่แพร่หลายมากในพม่า รัฐฉานและสยาม โดยไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครนำฝิ่นเข้ามาค้าในหลวงพระบาง แต่มีบันทึกของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกล่าวว่า ในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 นั้นมีชาวลาวชอบเสพสุราและฝิ่นจำนวนมาก เฉพาะฝิ่นในหลวงพระบางที่สุญเงินประมาณ 1 แสนบาทในการนำเข้าฝิ่น และประมาณการผู้สูบบุหรี่ฝิ่นไว้ที่ 10,000 คน (อ้างถึง เสาวภา ภาวะพฤติ ในสุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2543)

พ่อค้า กลไกสำคัญของการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 19

พ่อค้าวัวต่าง เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญมากต่อการค้าในภูมิภาคนี้ หน้าที่หลักของพ่อค้าคือการนำเข้าสินค้าจากท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกท้องถิ่นหนึ่ง หรือการเดินทางเป็นคาราวานเพื่อค้าขาย พ่อค้าจะซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าไปตลอดระยะการเดินทาง ได้แก่ พ่อค้าฮ่อและพ่อค้าพม่าซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้าที่เดินทางระยะไกล เช่น จากต้าลี่ถึงเชียงใหม่ หลวงพระบางและมะละแหม่ง ส่วนพ่อค้าลาวนั้นส่วนมากเดินทางในระยะใกล้ เช่น หลวงพระบาง-เชียงใหม่ หลวงพระบาง-ท่าอิฐ

พ่อค้าจีนฮ่อ เป็นพ่อค้าที่เดินทางมาจากยูนนานไปค้าขายยังเมืองสำคัญๆ เช่น เชียงใหม่ เชียงแสน มะละแหม่ง เชียงตุงและหลวงพระบาง เป็นพ่อค้าที่เดินทางระยะไกลที่สุดจากต้าลี่ยูนนาน โดยแวะเวียนตามเมืองต่างๆ ารายทาง สินค้าที่พ่อค้าจีนฮ่อขนมาได้แก่ ผ้าไหม ผืน ชา เครื่องเหล็ก ทองแดงตลอดจนสินค้าประเภทเครื่องใช้ต่างๆ ขณะที่พ่อค้าลาวมีจำนวนไม่มากนักและเส้นทางการเดินทางก็ไม่ไกลเท่ากับพ่อค้าจีนฮ่อและพ่อค้าเจี๋ยว ส่วนมากติดต่อกับค้าขายกับเส้นทางล้านนาเป็นหลักโดยใช้พาหนะคือวัวต่างและเรือ

แม้ว่าการค้าของหลวงพระบางจะมีกลไกสนับสนุนให้ดำเนินต่อไปได้ แต่ก็มิอุปสรรคทางการค้าหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางคมนาคมที่ไม่สะดวกทั้งทางแม่น้ำโขงที่มีเกาะแก่งมาก ปริมาณน้ำในฤดูแล้งมีน้อยทำให้การเดินทางลำบากด้วยความลำบาก ขณะที่เส้นทางทางบกก็มีน้อยและอยู่ในสภาพที่ไม่ดี ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูง นอกจากอุปสรรคด้านเส้นทางแล้วยังมีอุปสรรคเรื่องไข้ป่า โจรป่า ดังเช่นปัญหาเรื่องโจรครั้งสำคัญของหลวงพระบาง คือ โจรฮ่อในทศวรรษ 1870 ซึ่งออกปล้นสดมภ์ชาวบ้านในเขตเมืองเวียงจันทน์ หลวงพระบาง เชียงขวาง หัวพันอุ้มไผ่ซึ่งเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็เป็นแหล่งสินค้าส่งออกที่ส่งเข้ามายังหลวงพระบางด้วย แต่อุปสรรคเหล่านี้ก็ค่อยๆ หดไปจากการเข้ามาของชาติตะวันตก การพัฒนาทางการแพทย์ การคมนาคมซึ่งทำให้ปัญหาเรื่องโจรป่าลดน้อยลงไปด้วย

สรุป

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเข้ามาแสวงหาอาณานิคมของชาติตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ส่งผลให้วิถีชีวิตแบบจารีตของดินแดนดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป การผลิตเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคไปเป็นการผลิตเพื่อค้าขายและส่งออกไปยังประเทศแม่ การค้ากับเมืองรอบข้างเช่นในอดีตลดปริมาณลง นอกจากนี้ระบบการค้าขายก็เปลี่ยนไปจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม พ่อค้าวัวต่างค่อยๆ หดบทบาทไปหลังจากการพัฒนาเส้นทางขนส่ง เช่น ไทยมีการ

สร้างทางรถไฟไปยังภาคเหนือในปี ค.ศ.1921 ศูนย์กลางการค้าและเส้นทางการค้าก็ถูกปิดกั้นด้วยแนวคิดรัฐชาติของประเทศแม่

ก่อนหน้านี้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ชาติตะวันตกก็เคยเดินทางเข้ามาค้าขายกับดินแดนนี้มาก่อน ส่งผลให้เกิดยุคการค้า ความต้องการสินค้าของป้าจึงกลายเป็นสินค้าสำคัญของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระตุ้นให้คนพื้นเมืองและพ่อค้าเดินทางติดต่อกับค้าขายระหว่างกันมากขึ้น หลวงพระบางเพิ่มบทบาทด้านการค้าของตนเองในช่วงเวลาดังกล่าวจนเป็นรัฐกึ่งเมืองท่า ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 บทบาทของหลวงพระบางค่อยๆ ซบเซาลง เพราะความอ่อนแอของล้านช้างและปัจจัยภายนอกอื่นๆ ตั้งแต่การเกิดศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่อย่างมะละแหม่งและกรุงเทพฯ ที่มีการติดต่อกับค้าขายกับเชียงใหม่มากกว่า หลวงพระบางจึงลดความสำคัญลงและกลายเป็นเพียงเมืองศูนย์รวมการค้าจากเมืองต่างๆ ในอาณาจักรหลวงพระบางเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้สถานการณ์การค้ากับภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปแต่รูปแบบการค้าภายในยังคงเป็นกลไกสำคัญต่อการค้าขาย ความสัมพันธ์ระหว่างลาวลุ่มกับลาวเทิงซึ่งเป็นกลไกตามธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่ในสมัยโบราณ และมีความสำคัญมากขึ้นจากความต้องการสินค้าประเภทของป่าซึ่งมีมากบริเวณที่อยู่อาศัยของชาวลาวเทิง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนและเป็นกลไกให้การดำเนินต่อไปได้ คือ พ่อค้า ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าจีนฮ่อ พ่อค้าเจี๋ยวหรือแม้แต่พ่อค้าลาว รูปแบบการค้าเช่นนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปมากนัก ยังคงทำหน้าที่ขนส่งสินค้า ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าหลากหลายประเภทในตลาดหรือเมืองอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงไป

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เครือข่ายและรูปแบบการค้าของหลวงพระบางเปลี่ยนแปลงไปจากการเข้ามาอิทธิพลของฝรั่งเศสที่นำไปสู่การเข้าครอบครองเป็นรัฐในอาณานิคมในปี ค.ศ.1893 การค้าระหว่างรัฐข้างเคียงถูกระงับจากการแบ่งเส้นเขตแดนและประเทศ เชียงใหม่ถูกรวมเข้าเป็นของไทย เชียงตุงกลายเป็นของพม่าและสิบสองปันนาถูกรับครอบครองโดยจีน สินค้าที่เคยนำมาค้าขายแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนกันกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐเจ้าของดินแดน ซึ่งเป็นผู้เดียวที่ได้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นๆไป ยุคสมัยการค้าเปลี่ยนแปลงจากรัฐจารีตไปสู่ยุคแห่งทุนนิยม ศักดินาที่ถูกขูดรีดโดยผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของประเทศ ซึ่งช่วงเวลานั้นเองก็เป็นช่วงเวลาครั้งสำคัญที่พลิกประวัติศาสตร์ของภาคพื้นแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บรรณานุกรม

- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. พ่อค้าวัวต่าง: ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.2398-2503). กรุงเทพฯ: กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2524.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย : พ.ศ. 2394-2475. กรุงเทพฯ : ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523.
- ณัชชา เลหาศิรินาถ. ลิบสองพันนา: รัชจารีต. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541.
- ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. ประวัติศาสตร์ลิบสองพันนา. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจิตรศิลป์, 2544.
- โยชิยุกิ มาซุฮารุ. ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17. เชียงใหม่: ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สมมะโน ณ เชียงใหม่. ศูนย์กลางการค้าและเส้นทางการค้าในอาณาจักรล้านนาไทย ช่วง พ.ศ.1839-2442. เชียงใหม่: วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- สุวิทย์ อิศาศวัต. ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975. ขอนแก่น: ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2541.
- Chiranan Prasertkul. *Yunnan Trade in the nineteenth century: Southwest China's Cross-Border Functional System*. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 1990.

- David Jowl Steinberg, *In Search of Southeast Asia: A Modern History*. Singapore: Oxford University Press, 1985.
- Holt S.Hallett. *A Thousand Miles on an Elephant in the Shan States*. Bangkok: White Lotus, 2000.
- James McCarthy. *Surveying and Exploring in Siam: with descriptions of Lao Dependencies and of Battles against the Chinese Haws*. Bangkok: White Lotus, 1994.
- Louis de Came. *Travels on the Mekong: Cambodia Laos and Yunnan*. Bangkok: White Lotus, 1995.
- Martin Stuart-Fox. *The Lao Kingdom of Lan xang: Rice and Decline*. Bangkok: White Lotus, 1998.

การศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ

สุภิญญา วงศาโสสม¹

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV ซึ่งเป็นการศึกษาถึงอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV ที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับหลักการและเป้าหมายของอุดมการณ์นั้นๆ เช่น กลุ่มพหุชาตินิยมแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่สอดคล้องไปตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย เวียดนามและลาวมีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมได้มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับแนวทางของสังคมนิยม พม่ามีอุดมการณ์แบบเผด็จการทหารแต่สามารถกำหนดนโยบายทั้งทุนนิยมและสังคมนิยมขึ้นอยู่กับความตัดสินใจของรัฐบาลทหารถึงแม้ว่าอุดมการณ์ต่างๆทั้งประชาธิปไตย สังคมนิยม และเผด็จการทหารล้วนมีหลักการและเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไป แต่ท้ายที่สุดแล้วอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV มีจุดร่วมเดียวกันในการคำนึงถึงผลประโยชน์ของรัฐและการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดความอยู่ดีกินดีของประชาชนและนำพาประเทศหลุดพ้นจากการเป็นประเทศด้อยพัฒนา

1 นักวิชาการอิสระ